

POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1920-1940 (I)

Sorin ARHIRE*

Recunoașterea internațională a unității naționale a României după Primul Război Mondial a avut loc în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, mai precis prin tratatele semnate de către puterile învingătoare și statele asociate lor, pe de o parte, și statele învinse, de cealaltă parte. Noile frontiere ale României Mari au fost recunoscute prin Tratatul de la Saint Germain-en-Laye, prin care statul român a primit Bucovina, prin Tratatul de la Trianon, cu Ungaria, document ce consfințește unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat¹, la care s-a adăugat Tratatul de la Neuilly, cu Bulgaria, prin care s-a reconfirmat, printre altele, frontiera româno-bulgară așa cum aceasta exista în anul 1913.

Având în vedere faptul că România a fost unul din statele beneficiare ale Conferinței de Pace de la Paris din anii 1919-1920, prin care au fost recunoscute ca fiind românești numeroasele provincii ce s-au unit în anul 1918 cu Vechiul Regat, toate guvernele de la București ce s-au succedat în perioada interbelică s-au pronunțat pentru menținerea *statu quo*-ului stabilit în capitala Franței. Politica externă a României, până în preajma Conferinței de la München din 1938, a avut la bază trei componente principale: alianța cu alte state formate după 1919 care erau interesate în menținerea frontierelor așa cum fuseseră trasate în urma Primului Război Mondial; legături cât mai strânse cu Franța, puterea occidentală care era cel mai mult interesată de menținerea noii ordini; sprijinirea Ligii Națiunilor, organizația internațională fiind cea care trebuia să apere „integritatea teritorială și independența existentă a tuturor membrilor săi”². În urma Marelui Război³,

* Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia; e-mail: sorinarhire2001@yahoo.com.

¹ Vechiul Regat este sintagma utilizată pentru a denumi statul român extracarpatic ce a existat între 14 martie 1881, ziua proclamării regatului, și 1 decembrie 1918, momentul înfăptuirii României Mari [n.a.].

² Deletant 2008, p. 17; Morgenthau 2007, p. 487.

³ Primului Război Mondial i s-a dat apelativul de „Marele Război” datorită faptului că a fost o conflagrație cu caracter mondial, dar mai ales datorită faptului că a fost prima de acest gen, omenirea fiind șocată atât de numărul mare de victime, cât și de amploarea și durata luptelor. Această denumire s-a păstrat chiar și după al Doilea Război Mondial, în ciuda faptului că a doua conflagrație mondială a depășit-o pe prima la toate capitolele atât în ceea

România dobândise aproape toate teritoriile pe care și le putea dori - cu excepția Banatului sârbesc -, suprafața sa devenind mai mult decât dublă dacă se face o comparație cu situația antebelică, același lucru fiind valabil și în cazul populației⁴. Beneficiind de o conjunctură favorabilă, românii își realizaseră în mod neașteptat mult doritul stat național unitar, dar acum aveau litigii teritoriale cu aproape toți vecinii lor. Ca atare, în toată perioada interbelică diplomația românească a considerat Franța și Marea Britanie ca fiind principalii garanți ai păcii instaurate după sfârșitul Primului Război Mondial, cele două puteri fiind văzute ca marile forțe ce se puteau opune pretențiilor revizioniste ale Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei. În plus, România a sprijinit Liga Națiunilor în efortul său de a impune în Europa principiul securității colective, căutând totodată să descurajeze revizionismul prin constituirea de alianțe regionale, precum Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. Aceste coordonate ale politicii externe românești au fost agreate atât de suveranii României, cât și de toate partidele politice, cu excepția Partidului Comunist Român ale cărui opinii erau decise la Moscova, precum și a filogermanei Mișcări Legionare ce a fost întotdeauna adepta orientării politicii externe către statele Axei.

Ideea realizării unei alianțe regionale care să cuprindă statele din partea răsăriteană a Europei care doreau menținerea *statu quo*-ului a apărut încă de la începutul anului 1919, atunci când Take Ionescu⁵, într-un discurs rostit cu ocazia aniversării unui an de existență a ziarului *La Roumanie*, a formulat ideea realizării unei alianțe a noilor state din Europa, așa cum erau Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia, România și Grecia⁶. Se avea în vedere crearea unei „Mici Antante”⁷ care să blocheze drumul Germaniei către Răsărit în cazul unui viitor război. Acest plan ambițios de colaborare între popoarele Europei Central-Răsăritene a început să prindă contur în mințile

ce privește numărul victimelor, cât și din punctul de vedere a duratei luptelor și a forțelor beligerante implicate [n.a.].

⁴ La 14/27 august 1916, momentul intrării României în război, suprafața Vechiului Regat era de 130 177 km², iar populația de 7 160 682 locuitori. În anul 1920, în urma alipirii Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei, Banatului, Maramureșului, Crișanei, precum și a Cadrilaterului, suprafața a ajuns la 295 049 km², în vreme ce populația a crescut la 15 541 424 de locuitori (Rothschild 1974, p. 281).

⁵ Pentru detalii biografice despre Take Ionescu, vezi Diamandi 1991, p. 98-136; Enciclopedia 2000, p. 156-158.

⁶ Știrban 2001, p. 168.

⁷ Sintagma „Mica Antantă” a fost utilizată pentru prima dată într-un articol al ziarului maghiar *Pesti Hirlap*, din 21 februarie 1920, autorul articolului vrând să-și exprime ironia, ba chiar batjocura, față de planurile de colaborare dintre România, Cehoslovacia și Iugoslavia. Cu toate acestea, folosirea sintagmei a fost autorizată de către cei trei membri ai săi, ea fiind adoptată în mod oficial (Nanu 1993, p. 81, nota 87).

politicienilor chiar de la sfârșitul Primului Război Mondial, atunci când aceștia au realizat faptul că datorită materializării ideii de creare a statelor naționale în Europa, mari responsabilități vor apăsa de acum pe națiunile lor care erau obligate să lupte pentru menținerea ordinii, dar și a propriei lor libertăți⁸.

Încă din toamna anului 1918 au început discuții între Eduard Beneš⁹, Eleftherios Venizelos, Nikola Pašić¹⁰ și Take Ionescu cu scopul de a stabili viitoarea ordine din Peninsula Balcanică, dar și relațiile ce urmau să existe între statele succesoriale ale Imperiului Habsburgic. Scopul acestei colaborări era acela de a arăta națiunilor din vestul Europei că diferendele din partea răsăriteană a continentului pot fi reglementate prin forțe proprii, fără a fi necesară o intervenție a Marilor Puteri¹¹. Mica Înțelegere a apărut și ca o reacție la nevoia pe care au resimțit-o România, Iugoslavia și Cehoslovacia de a-și asigura propria lor securitate, acțiunea lor exprimând în acest fel o oarecare îndoială față de garanțiile oferite de prevederile tratatelor de la Neuilly și Trianon¹². Cele trei state respingeau astfel alternativa oferită de constituirea unei federații dunărene, proiect de care erau puțin interesate având în vedere faptul că aici ar fi trebuit incluse Austria și Ungaria, ceea ce ar fi trezit temerile românilor, iugoslavilor și cehoslovacilor față de o reinstaurare a dominației austro-ungare asupra regiunii¹³.

⁸ *Ibidem*, p. 81.

⁹ A fost prim-ministru al Cehoslovaciei în anii 1921 și 1922, dar și ministru de Externe în perioada 1918-1935. A influențat în mod decisiv politica externă a țării sale până în anul 1938, atunci când și-a dat demisia în semn de dezaprobare față de prevederile Conferinței de la München. Între anii 1935 și 1938 a îndeplinit și funcția de președinte al republicii. Înainte de izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Eduard Beneš a plecat în exil în Statele Unite ale Americii. Mai întâi la Paris, iar apoi la Londra, a devenit șeful guvernului cehoslovac din exil. În 1945 a redevenit președinte al Cehoslovaciei, în această calitate el acceptând rolul din ce în ce mai proeminent al Partidului Comunist Cehoslovac. La 7 iunie 1948 a demisionat din funcția de președinte, pentru ca trei luni mai târziu, la 3 septembrie, să și moară (Palmowski 2005, vol. I, p. 87).

¹⁰ Nikola Pašić a înființat Partidul Radical în anul 1881, iar din 1891 a dominat viața politică din Serbia până la moartea sa. A fost adeptul creării Serbiei Mari, iar în funcția de prim-ministru al Regatului Sârbilor, Croaților și Slovenilor a consolidat dominația sârbilor asupra celorlalte popoare din fosta Iugoslavie, ceea ce a dus la creșterea animozităților interne. A fost numit și „bătrâna vulpe a Balcanilor” datorită abilităților sale pe care le-a dovedit în plan politico-diplomatic (*Ibidem*, p. 252).

¹¹ Nanu 1993, p. 82.

¹² Bărbulescu *et alii* 1998, p. 444.

¹³ *Ibidem*.

Situația din Europa Central-Răsăriteană era însă una extrem de complicată¹⁴, țările din această regiune putând fi împărțite în două mari tabere. În prima categorie intrau acele state care erau mulțumite de sistemul versaillez, care chiar doreau consolidarea lui, în vreme ce în a doua categorie puteau fi plasate țările penalizate, cele care făcuseră parte din tabăra Puterilor Centrale. Puternice diferende și animozități existau însă chiar și în rândul statelor ce erau mulțumite de *statu quo*-ul instaurat după Conferința de Pace de la Paris. Astfel, relațiile cehoslovaco-poloneze erau prea puțin amicale datorită disputelor de frontieră pe care la aveau, în timp ce Polonia și Iugoslavia se aflau la o distanță geografică destul de mare pentru a putea colabora în plan defensiv. Nici relațiile României cu proaspăt-creatul Regat al Sârbilor, Croaților și Slovenilor nu au fost scutite de fricțiuni, mărunta discordiei fiind reprezentat de Banatul sârbesc, atribuit statului slav, dar revendicat și de reprezentanții guvernului de la București.

Totuși, în anul 1921 s-a reușit semnarea Pactului Micii Înțelegeri, formată doar din România, Iugoslavia și Cehoslovacia, întrucât Polonia a refuzat participarea la o alianță politică în care unul din semnatari era statul cehoslovac, în vreme ce Grecia, oarecum mai îndepărtată geografic, nu a simțit nevoia unei colaborări mai strânse cu cele trei state. Nici „Mica Antantă” nu a fost însă scutită de ambiguități și slăbiciuni, precum și de atitudini diametral opuse față de alte state. Astfel, România, care avea relații mai mult decât încordate cu Rusia Bolșevică (Uniunea Sovietică, din 1922), a căutat în toată perioada interbelică să echilibreze această presiune venită din partea vecinului său estic prin realizarea unei apropieri față de Germania, singura putere ce era în măsură să contrabalanseze amenințarea URSS. Cehoslovacia reprezenta exact inversul situației României, în sensul că avea mari probleme cu Germania, în special datorită regiunii sudete ce era populată în mare parte de etnici germani. Ca atare, pentru a face față acestei presiuni, singura alternativă pentru guvernanții de la Praga a fost o apropiere de Uniunea Sovietică, în anul 1935 chiar semnându-se un tratat de alianță cehoslovaco-sovietică¹⁵. În plus, nu trebuie uitată politica tradițională de

¹⁴ Era evident faptul că statele Europei Central-Răsăritene erau mult mai expuse decât cele din vest, întrucât erau amenințate pe două fronturi, nu aveau ieșire la mări deschise, iar cu excepția Cehoslovaciei, toate erau nedezvoltate industrial. Chiar dacă populația care locuia în această parte a Europei era egală cu cea a Angliei și a Franței luate împreună, cele șase state care se aflau în centrul și răsăritul continentului sufereau consecințele fragmentării, ele neputând niciodată să alcătuiască un bloc comun (Nanu 1993, p. 80).

¹⁵ Tratatul de asistență cehoslovaco-sovietic a fost semnat la Praga, în ziua de 16 mai 1935, el fiind identic cu cel franco-sovietic, ce fusese semnat la 2 mai, cu deosebirea că avea în plus stipulația potrivit căreia obligația de asistență mutuală atât a Uniunii Sovietice, cât și a Cehoslovaciei, nu devenea efectivă decât în cazul în care Franța ar fi venit în ajutorul țării

panslavism¹⁶ pe care o practica Moscova, politică prin care Rusia a adoptat postura unui *big brother* față de celelalte state slave. Ca atare, nici România nu a dorit în toată perioada interbelică să-și prejudicieze relațiile cu o a doua mare putere - este de vorba de Germania - de dragul Cehoslovaciei, cum nici statul cehoslovac nu a fost deloc doritor de a-și deteriora relațiile cu Uniunea Sovietică, doar pentru a ușura situația românilor în fața puternicului lor vecin de la Răsărit. La rândul ei, Iugoslavia, care avea reale dificultăți cu Italia, datorită disputei legate de coasta dalmată, dar și datorită controlului asupra orașului Trieste, nu a manifestat nici cea mai mică dorință de a interveni în favoarea României în relațiile sale cu Uniunea Sovietică, precum nici în favoarea Cehoslovaciei în raporturile acesteia cu Germania, întrucât cele două state, la rândul lor, nu au intervenit cu nimic în favoarea statului iugoslav în conflictul pe care acesta îl avea cu Italia.

Cu toate acestea, Mica Înțelegere a reprezentat baza politicii externe românești în toată perioada interbelică, aceasta fiind percepută ca o încercare a celor trei state de a se apăra reciproc împotriva unor pericole comune. A luat ființă prin semnarea la Belgrad a unei convenții de alianță defensivă între Iugoslavia și Cehoslovacia, urmată de o convenție similară între România și Cehoslovacia, semnată la București, la 23 aprilie 1921, pentru ca mai apoi să fie încheiată o convenție de același tip între România și Iugoslavia, la Belgrad, în 7 iunie 1921. Scopul tuturor acestor tratate defensive era acela de a preveni o eventuală agresiune ce putea veni din partea Ungariei, acționând singură sau în alianță cu alte state. Este important de reținut faptul că, încă de la început, relațiile româno-iugoslave au avut un țel mai larg decât cele româno-cehoslovace, deoarece România și Iugoslavia

atacate, în conformitate cu tratatele franco-sovietic și franco-cehoslovac. Tratatul cehoslovaco-sovietic a avut un caracter defensiv, fiind încheiat în cadrul Ligii Națiunilor. Angajamentul de asistență mutuală dintre cele două părți nu putea avea loc decât în cazul în care exista o „agresiune neprovocată din partea unui stat european”. Prin semnarea acestui tratat, Cehoslovacia a căutat să se pună la adăpost de presiunea Germaniei, integrându-se într-un bloc franco-cehoslovaco-sovietic (Arh. MAE, fond Dosare speciale, vol. 294/3, f. 95. Referat despre tratatul de asistență cehoslovaco-sovietic, întocmit de către I. Vardala).

¹⁶ Panslavismul a fost creat la începutul secolului XIX, atunci când intelectualii slavi și-au studiat culturile comune. Scopul acestei mișcări era unul oarecum utopic, de unificare a popoarelor slave din Europa Centrală și Răsăriteană. Cu toate acestea, congresul slav organizat de František Palacký, la Praga, în anul 1848, a dus la accentuarea țărilor politice de unitate slavă. Mișcarea a devenit populară în Rusia în anii '60 ai secolului XIX, pe baza acesteia rușii acordând protecție slavilor din Europa împotriva dominației Imperiului Otoman sau a Austro-Ungariei. Rivalitățile naționaliste ce au existat între statele slave în decursul secolului XX au dus la eșuarea acestei mișcări, ea rămânând doar la stadiul de concept (Enciclopedia 2010, vol. 11, p. 315).

au extins alianța lor defensivă și în cazul în care s-ar fi confruntat cu o agresiune venită din partea Bulgariei, singură sau aliată cu alte state¹⁷.

Convenția de alianță româno-polonă, semnată la București, la 3 martie 1921, a constituit primul tratat bilateral al României încheiat după Conferința de Pace de la Paris ce a urmat Primului Război Mondial¹⁸. Menită să fie un prim pas către realizarea unei Mici Înțelegeri în cinci, ea a fost încheiată cu scopul de a intra în vigoare în cazul unei eventuale agresiuni a Rusiei bolșevice asupra României sau Poloniei. Cinci ani mai târziu, mai precis la 26 martie 1926, convenția a fost reînnoită, aria de aplicabilitate a acesteia fiind de data aceasta *erga omnes*¹⁹, pentru toate frontierele, ceea ce bineînțeles includea și un ajutor reciproc în cazul unui atac din partea Germaniei²⁰, chiar dacă articolul 1 nu făcea nicio referire la Republica de la Weimar. Însă, se specifica că:

„România și Polonia își iau îndatorirea a respecta în chip reciproc și a menține contra oricărei agresiuni externe integritatea lor teritorială actuală și independența politică prezentă”²¹.

Tratatul politic încheiat de Polonia cu Franța, dar mai ales cel cu România, dublat de realizarea unei convenții militare²², lega oarecum statul polonez de Mica Înțelegere, deși legăturile sale cu alianța regională formată în anul 1921 au fost tot timpul nesigure. Îngrijorarea comună a Poloniei și României în privința granițelor pe care aceste două state le aveau la Răsărit cu Rusia Bolșevică le-a determinat să aibă relații mai strânse, relațiile polono-române fiind veriga cea mai puternică dintre Mica Înțelegere și Polonia²³.

¹⁷ Titulescu 1994, p. 69.

¹⁸ Pentru detalii, vezi Popescu 2001, p. 91 și urm.

¹⁹ Expresie latinească, *erga omnes* are înțelesul „față de toți”, ceea ce în dreptul internațional are semnificația „față de toate statele” (Titulescu 1994, p. 99, nota 15).

²⁰ În ceea ce privește extinderea ariei de operare a convenției româno-polone de la prevederea conform căreia ea era valabilă doar în cazul unui atac venit de la Răsărit la un atac ce ar fi avut loc și din vest, aici fiind vizată îndeosebi Germania, trebuie spus că dezavantaja partea română. Așa cum se știe, relațiile germano-poloneze erau încordate în anul 1926, în vreme ce România nu se învecina cu Germania și nici nu avea vreo dispută cu această țară. Ca atare, România era obligată să intervină într-un eventual conflict germano-polon, ce avea șanse mari de probabilitate de a avea loc, în vreme ce din vest statul român nu putea fi atacat decât de către Ungaria, față de care era oarecum asigurată prin existența Micii Înțelegeri (*Ibidem*, p. 93-94).

²¹ Scurtu *et alii* 1995, p. 497.

²² Pentru textele convenției politice, dar și a celei militare dintre România și Polonia, vezi Zaharia, Botoran 1981, p. 333-337.

²³ Funderburk 1983, p. 31.

Chiar dacă întreaga politică externă a României se baza pe sprijinul Franței, un tratat între România și marea putere din vest nu a fost semnat decât la opt ani după terminarea războiului, iar acest lucru a fost posibil doar datorită insistențelor părții române. Cu toate că la acea vreme România făcea parte din sistemul de securitate al Franței, interesul *Quai d'Orsay*-ului pentru statul român a fost lipsit de entuziasm pentru cea mai mare parte a perioadei interbelice, dovadă fiind și prevederile tratatului semnat între cele două țări la Paris, în ziua de 10 iunie 1926. Perceput de partea română ca fiind o mare victorie diplomatică, Tratatul de prietenie dintre Franța și România nu reprezenta expresia unei alianțe militare între cele două țări, întrucât guvernul francez avea prea puțină încredere în capacitatea armatei române în a susține o campanie militară serioasă²⁴. Mai mult decât atât, francezii nu au oferit românilor mult doritele garanții de integritate teritorială, precum nici promisiunea că vor interveni în ajutorul României în cazul când aceasta urma a fi atacată. Conform textului tratatului, mai precis prin articolul 3, cele două părți semnatare își luau angajamentul

„[...] de a examina în comun, sub rezerva rezoluțiilor eventuale ale Consiliului sau ale Adunării Societății Națiunilor, chestiunile de natură a primejdui siguranța externă a României sau a Franței”²⁵.

În viziunea Franței, documentul diplomatic încheiat în 1926 nu era altceva decât un instrument menit să mențină influența franceză în Europa Central-Răsăriteană, dar fără a face promisiuni prea mari, astfel încât Nicolae Titulescu, viitorul ministru al Afacerilor Străine de la București, analizând textul tratatului, nu s-a putut abține să nu remarce că „nu cunosc niciun instrument diplomatic mai lipsit de conținut ca Tratatul franco-român semnat la 10 iunie 1926”²⁶. Încheiat pe o durată de zece ani, el era de fapt un simplu pact de neagresiune, cele două părți promițându-și în mod reciproc faptul că vor „proceda la un schimb de vederi asupra chestiunilor relative la politica europeană”²⁷. Incapabilă să domine o alianță cu Marea Britanie, Franța și-a arătat interesul pentru constituirea unui lanț de aliați răsăriteni, alături de România în această categorie mai putând fi menționate Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia. Merită a fi menționat faptul că inițial francezii au dorit să atragă în orbita lor toate statele ce se aflau din punct de vedere geografic între Germania și Uniunea Sovietică, fără a se face vreo distincție dacă au fost învingătoare sau învinse în Primul Război Mondial²⁸.

²⁴ Hitchins 1994, p. 455-456.

²⁵ Scurtu *et alii* 1995, p. 499.

²⁶ Titulescu 1994, p. 159.

²⁷ Scurtu *et alii* 1995, p. 499.

²⁸ Stan 2006, p. 22.

Rivalitățile și tensiunile dintre aceste state erau însă prea puternice, iar *Quai d'Orsay*-ul a trebuit să accepte formarea Micii Înțelegeri și să-i sprijine activitatea, cu toate că această alianță regională reprezenta eșecul atragerii Ungariei în sistemul defensiv al Franței²⁹. Scopul acestei politici era dublu. Pe de o parte, aliații Franței trebuiau să echilibreze la est puterea germană³⁰, iar, pe de altă parte, sateliții din Europa Central-Răsăriteană trebuiau să contribuie la menținerea *statu quo*-ului versaillez. Începând cu anul 1920, politica franceză s-a străduit să întărească și să omogenizeze statele din Europa Central-Răsăriteană, căutând totodată să se servească de ele ca un substitut al „alianței din spate”, așa cum fusese alianța franco-rusă din 1893, împotriva Germaniei³¹. Trebuie însă remarcat faptul că aceste state din centrul și răsăritul continentului contau mai mult pe sprijinul francezilor ca să-și mențină propriile lor frontiere așa cum fuseseră ele stabilite în timpul Conferinței de Pace de la Paris, decât putea conta Franța pe forțele lor limitate³². Mai mult decât atât, între ele existau numeroase litigii teritoriale, întrucât

„Tratatele de pace din 1919 au creat un mozaic de noi state sau state cu noi granițe, care erau părți sau conțineau fragmente din Imperiul Habsburgic și cel Otoman. Frontierele acestor state au fost trasate cu prea puțină

²⁹ Sandu 1998, p. 349-352. Apud *Ibidem*.

³⁰ Încă din secolul XVI, de pe vremea cardinalului Richelieu, Franța a căutat în permanență un aliat în estul Europei care să-i oblige pe germani să lupte pe două fronturi. Mai întâi acest rol l-a avut Imperiul Otoman, iar după declinul acestuia locul său a fost luat de Rusia. După revoluția bolșevică din anul 1917, locul Rusiei a fost luat de statele care apăruseră sau care își realizaseră unitatea lor națională cu sprijin francez (Constantiniu 2008, p. 305-306); Divergențele care existau între România, Cehoslovacia, Polonia și Iugoslavia au avut drept consecință faptul că cele patru țări n-au reprezentat un ansamblu coerent decât arareori. Fiecare stat avea propriile sale probleme cu minoritățile naționale, având totodată atitudini diferite față de celelalte mari puteri, ceea ce făcea ca structura lor internă să fie fragilă. Slăbiciunile sistemului de securitate francez din Europa Centrală și Răsăriteană nu au avut consecințe importante atât timp cât armata franceză a dat impresia că poate menține ordinea instituită după Primul Război Mondial. Programul de înarmare pus în aplicare de Germania celui de-al Treilea Reich, precum și acțiunile temerare ale germanilor în planul politicii externe, au știrbit mult din influența și prestigiul Franței (Le Breton 2006, p. 186).

³¹ Le Breton 1996, p. 31. Deși din punct de vedere teoretic, în perioada interbelică a fost predominant conceptul de securitate colectivă promovat de Liga Națiunilor, în realitate această perioadă de timp s-a aflat sub semnul balanței de putere, mai ales în anii '30. Alianțele Franței cu Polonia, Cehoslovacia, Iugoslavia și România, iar din 1935 și cu Uniunea Sovietică, nu pot fi interpretate altfel decât ca o politică preventivă de a echilibra balanța de putere, în cazul în care Germania redevenea o mare forță. Pe de altă parte, formarea Axei în 1936 poate fi considerată o contragreutate împotriva Franței și a statelor din Europa Central-Răsăriteană, fiind astfel neutralizată și Uniunea Sovietică (Morgenthau 2007, p. 225).

³² Le Breton 1996, p. 31.

considerație față de chestiunile economice. Austria a fost abandonată, iar Ungaria amputată. Sectoare industriale s-au văzut separate de sursele lor de materii prime și de piețele lor desfacere. La fel stăteau lucrurile și cu agricultura. Orașele au fost lipsite de alimente. Căile navigabile, căile ferate și serviciile telefonice au fost secționare în bucăți mai mici, care erau mai puțin eficiente și mai scumpe. Oamenii și-au pierdut slujbele pentru că aveau naționalitatea greșită. Circulația bunurilor, a capitalului și a forței de muncă a fost obstrucționată de noi bariere administrative și juridice”³³.

Avându-se în vedere faptul că după Conferința de la Locarno³⁴, din 1925, statele din Europa puteau fi împărțite în două categorii, unele cu frontierele garantate, iar altele cu frontiere negarantate, conducătorii români au căutat să obțină sprijinul a cât mai multor mari puteri, mai ales că România se afla în cea de-a doua categorie de state. Deși prin conferința din localitatea elvețiană se puneau bazele unei noi cooperări internaționale, statele Micii Înțelegeri au privit cu neliniște acest acord întrucât Marea Britanie și Italia garantaseră doar frontierele Franței și Belgiei, ceea ce însemna că o posibilă agresiune germană putea fi îndreptată doar spre sud sau est. Astfel, la puțin timp după semnarea tratatului cu Franța, a fost parafat la Roma un pact de amicitie cu Italia, la 16 septembrie 1926. Scopul urmărit de generalul Averescu, cel care a semnat ca reprezentant al părții române și care îndeplinea pe atunci funcția de președinte al Consiliului de Miniștri³⁵, a fost acela ca România să obțină un plus de garanție pentru frontierele sale. Italia avea și ea calculele sale atunci când a fost de acord să semneze documentul diplomatic cu delegația română. Benito Mussolini și-a exprimat de timpuriu visele sale imperialiste, iar Balcanii și Africa de Nord erau singurele locuri în care obiectivele italiene aveau șanse să fie realizate. Pactul de amicitie și colaborare cordială dintre cele două țări a fost semnat pentru 5 ani, dar valabilitatea sa a fost prelungită până în 1934, fără a marca

³³ Calvocoressi 2003, p. 40.

³⁴ Conferința de la Locarno s-a desfășurat între 5 și 16 octombrie 1925, iar semnarea tratatului a avut loc în ziua de 1 decembrie, la Londra. A reprezentat un punct de cotitură între cele două războaie mondiale, întrucât a soluționat gravele probleme teritoriale ce existau în vestul Europei. Delegația germană a recunoscut frontierele cu Franța și Belgia, ceea ce însemna implicit recunoașterea faptului că Alsacia și Lorena sunt provincii franceze, dar nu a recunoscut granițele pe care le avea cu vecinii săi estici, adică cu Polonia și cu Cehoslovacia. Marea Britanie și Italia au participat în calitate de garanți. Spre deosebire de Tratatul de la Versailles (1919), unde germanii au avut un statut umilitor, la conferința din localitatea elvețiană ei au recunoscut ceea ce au vrut să recunoască și nu au recunoscut ceea ce nu au vrut să recunoască, arătând astfel că Germania era din nou o mare putere [n.a.].

³⁵ În România, în perioada interbelică, șeful guvernului avea titlatura de președinte al Consiliului de Miniștri. În literatura de specialitate se folosesc foarte adesea termenii „premier” sau „prim-ministru”, ceea ce nu este deloc greșit [n.a.].

o schimbare a orientării politicii externe românești. Ceea ce se poate ușor remarca este faptul că această înțelegere avea un caracter „mai curând platonice”, așa cum chiar Alexandru Averescu remarcase atunci când a semnat pactul care era atunci în stadiul de proiect³⁶. Prin prevederile sale, cele două părți contractante se obligau doar „să-și dea sprijinul mutual și colaborarea cordială pentru păstrarea ordinii internaționale [...]”, iar în cazul în care în Italia sau în România ar fi existat o „incursiune violentă din afară” atunci „cealaltă parte se obliga a-i da, odată cu binevoitorul sprijin, ajutorul său politic și diplomatic în scop de a face să înceteze cauza externă a acelei amenințări”³⁷.

Cu siguranță că în timpul Conferinței de Pace de la Paris au avut loc mai multe contacte directe între reprezentanții Marii Britanii și ai României decât în oricare altă perioadă de timp, pentru ca în decursul anilor '20 ai secolului trecut relațiile politice dintre cele două țări să revină la un nivel scăzut. Ceea ce merită a fi remarcat este însă faptul că Marea Britanie, împreună cu Franța, Italia și Japonia³⁸, au semnat Tratatul de la Paris din 28 octombrie 1920 referitor la Basarabia, document prin care *Foreign Office*-ul recunoștea suveranitatea României asupra acestei provincii, ba chiar își lua obligația de a acorda ajutor României în cazul în care Rusia ar fi dorit să redobândească teritoriul dintre Prut și Nistru³⁹. Chiar dacă tratatul a fost ratificat de-abia în anul 1922, și doar după ce reprezentanții guvernului român au semnat tratatul minorităților din 9 decembrie 1919, recunoașterea britanică pentru Basarabia reprezenta singura obligație pe care guvernul de la Londra a consimțit să o ia în Balcani, cu excepția participării la Conferința ambasadurilor cu privire la Albania⁴⁰. Așa cum este cunoscut, *Foreign Office*-ul nu a fost interesat de jumătatea estică a continentului european pentru cea mai mare parte a perioadei interbelice și, ca atare, nici nu a avut o strategie clară față de această parte a Europei. În plus, cei mai mulți britanici considerau România ca fiind în totalitate în orbita politică și culturală a Franței, astfel că relațiile cu această țară nici nu meritau a fi cultivate prea mult⁴¹. Politica Marii Britanii față de România a suferit o schimbare majoră abia în mai 1938, atunci când englezii au început să ia în calcul posibilitatea

³⁶ Jordan 1997, p. 173. Apud Dobrinescu *et alii* 1999, p. 123-124.

³⁷ Vianu *et alii* 1974, vol. 1, p. 121-122.

³⁸ Marea Britanie a ratificat tratatul la 14 aprilie 1922, Franța cu zece zile mai târziu, iar Italia la 23 mai 1927. Chiar dacă a fost una din puterile semnatare, Japonia nu a ratificat niciodată acest tratat. Statele Unite ale Americii au recunoscut apartenența Basarabiei la România în anul 1933 (Nanu 1993, p. 115).

³⁹ Funderburk 1983, p. 25.

⁴⁰ DBFP 1970, seria I A, vol. III, p. 794. Apud Funderburk 1983, p. 25.

⁴¹ Bărbulescu *et alii* 1998, p. 444.

luării unor angajamente cu caracter politic și economic față de România, ca răspuns față de creșterea influenței germane.

În toată perioada interbelică, Basarabia a reprezentat mărun discordei în relațiile dintre România și Uniunea Sovietică⁴², la care s-a adăugat și problema restituirii tezaurului românesc trimis în Rusia în timpul Primului Război Mondial⁴³. În anul 1918, în mod unilateral, Consiliul Comisarilor Poporului din Petrograd a decis ruperea relațiilor diplomatice cu reprezentanții guvernului de la București, la nivel de misiuni diplomatice, rămânând ca întâlnirile diplomaților români și sovietici în diverse capitale din Europa să reprezinte singura formă de comunicare dintre cele două state⁴⁴. În anii 1920 și 1921, guvernul Rusiei Bolșevice a avut cea mai conciliantă atitudine din toată perioada interbelică cu privire la teritoriul

⁴² Pentru perioada cuprinsă între revoluția bolșevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917 și ziua de 30 decembrie 1922, dată la care s-a constituit Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice, este corect să se folosească Rusia Bolșevică atunci când ne referim la statul rus. Începând cu penultima zi a anului 1922 și până în 25 decembrie 1991 a existat URSS, după care este folosit din nou termenul Rusia [n.a.].

⁴³ În anul 1916, în contextul în care România intrase în război împotriva Puterilor Centrale, tezaurul acestei țări a fost trimis în Rusia pentru a nu cădea în mâinile ocupantului german. După încheierea Primului Război Mondial, în condițiile în care regimul țarist fusese înlăturat, iar bolșevicii ajunseseră la putere, noua conducere de la Moscova a considerat că nu are nicio obligație de a înapoia tezaurul. Statul român a primit doar un etalon din platină, la care se adăugau 1453 de lăzi care conțineau documente fără o mare importanță, deoarece ele erau de fapt titluri de proprietate și testamente, multe din acestea devenite nule ca urmare a aplicării legilor agrare din România. Au mai fost trimise de asemenea rămășițele pământești ale domnitorului moldovean Dimitrie Cantemir ce se aflau în Rusia de peste două secole. Banca Națională a României a trebuit să accepte pierderea definitivă a 314 milioane lei-aur, ceea ce reprezenta rezerva sa în metal prețios din anul 1916. Colonelul canadian Boyle a reușit să-i determine pe sovietici să-i înapoieze reginei Maria bijuteriile sale. În 1935, la scurtă vreme după reluarea relațiilor diplomatice dintre România și URSS, ministrul plenipotențiar sovietic a predat tezaurul românesc cu multă pompă. Însă a fost adus într-o valiză, el fiind compus din rochii vechi, creații ale croitorilor francezi, și câteva corsete în care fuseseră înfășurate obiecte de valoare cu douăzeci de ani în urmă (Prost 2006, p. 81, 141-142). Pentru mai multe detalii despre tezaurul trimis în Rusia, vezi Romașcanu 2000.

⁴⁴ Este important de precizat faptul că stabilirea relațiilor diplomatice între două state nu implică în mod obligatoriu și crearea de misiuni rezidente pe teritoriile lor. Astfel, raporturi diplomatice bilaterale pot fi generate prin așa numita diplomație ad-hoc, care se transpune prin intermediul misiunilor speciale, a delegațiilor la diverse conferințe internaționale, a trimișilor itineranți și a birourilor temporare sau permanente. De asemenea, nu trebuie omis cazul în care două state pot avea o cale de comunicare între ele folosind reprezentanțele lor diplomatice din țări terțe, precum și cazul în care un stat decide să folosească acreditarea multiplă (Malița 1975, p. 193).

dintre Prut și Nistru, întrucât războiul sovieto-polonez⁴⁵ era în plină desfășurare, în vreme ce relațiile româno-polone erau în plină progresie. După câte se pare, guvernul bolșevic de la Moscova era dispus să recunoască apartenența Basarabiei la România, singura condiție fiind aceea ca aceasta din urmă să nu devină aliata Poloniei și, totodată, să nu acorde sprijin militar în momentul declanșării atacului sovietic. Au existat discuții între D. N. Ciotori și Maxim Litvinov, iar ultimul, de teama ca nu cumva România să devină locul formării unei cruciade antibolșevice a statelor occidentale, s-a arătat dispus să recunoască dreptul la autodeterminare a locuitorilor din Basarabia, precum și obligația sovieticilor de a restitui tezaurul Băncii Naționale a României⁴⁶. La 16 februarie 1920, conducătorii sovietici și-au arătat disponibilitatea de a purta negocieri pe baza ideilor formulate de Litvinov, dar răspunsul din 3 martie al premierului Vaida Voevod a fost unul ambiguu. Formarea la 13 martie a unui nou guvern în România, în care generalul Alexandru Averescu era premier, iar Take Ionescu era șeful Externelor, a dus la întreruperea convorbirilor, un alt motiv fiind și reizbucnirea conflictului ruso-polonez. Șeful noului guvern de la București se pronunța pentru încheierea unei înțelegeri cu sovieticii, în timp ce ministrul Ionescu se opunea acestei idei, el fiind influențat de punctul de vedere al *Quai d'Orsay*-ului⁴⁷. Mai mult decât atât, el considera că zilele bolșevicilor la putere sunt numărate, iar o înțelegere realizată cu aceștia ar afecta imaginea României în fața Occidentului, la care se adăugau și temerile că o viitoare ambasadă sovietică la București nu ar fi nimic altceva decât un focar de propagandă comunistă⁴⁸.

Încheierea alianței româno-polone din anul 1921, precum și eșuarea campaniei Armatei Roșii împotriva Poloniei au determinat guvernul de la Moscova să revină la atitudinea sa rigidă privind Basarabia. Înainte de 1934, anul în care s-a înființat o legăție română la Moscova și una sovietică la

⁴⁵ În anul 1919, președintele naționalist al Poloniei, Jozef Pilsudski a refuzat să recunoască linia Curzon ca frontieră cu Rusia Bolșevică, cerând totodată retrocedarea teritoriilor din est ce au fost pierdute în urma împărțirii statului polonez din 1772. Trupele poloneze au pătruns adânc în teritoriul Ucrainei, înaintarea lor fiind facilitată de haosul provocat de războiul civil din Rusia. Armata Roșie a contraatacat, ajungând până în apropiere de Varșovia. În aceste condiții, beneficiind și de ajutorul generalului francez Maxime Weygand, președintele polonez a reușit așa-numitul „miracol de pe Vistula”, armata poloneză pătrunzând din nou adânc în teritoriul Rusiei. Pacea a fost încheiată la Riga, la 18 martie 1921, pace în urma căreia Polonia a obținut o nouă graniță cu statul bolșevic ce era situată cu aproximativ 200 de kilometri mai la est față de linia Curzon, câștigând suprafețe importante din Bielorusia și Ucraina (Palmowski 2005, vol. II, p. 338).

⁴⁶ Nanu 1993, p. 113.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 113-114.

București, o ultimă rundă importantă de convorbiri româno-sovietice⁴⁹, cu privire la provincia dintre Prut și Nistru a avut loc la Viena, între 27 martie și 12 aprilie 1924, acolo unde membrii delegației române, condusă de C. Langa-Rășcanu, ministru la Atena, au respins ideea organizării unui plebiscit în Basarabia⁵⁰. Eșecul acestor tratative a fost urmat de incidentele de la Tatar-Bunar, din 15-17 septembrie, precum și de decizia sovieticilor de la 12 octombrie de a crea o Republică Autonomă Socialistă Sovietică Moldovenească, pe malul stâng al Nistrului⁵¹. În același an, Uniunea Sovietică a fost recunoscută de către mai multe state importante din vestul Europei, ceea ce a făcut ca sovieticii să nu mai fie interesați să poarte negocieri cu România, cu atât mai puțin să-i facă concesii. România a aderat la Pactul Briand-Kellogg⁵², iar la 9 februarie 1929, în capitala sovietică,

⁴⁹ După 1924, diplomații români și sovietici au mai avut ocazia de a discuta problemele litigioase ce existau între țările lor, exemplele ce pot fi date sunt Riga (1931, 1932) și Geneva (1932, 1933). În cadrul convorbirilor purtate, partea sovietică a ținut de fiecare dată să precizeze litigiul teritorial existent între cele două state, referindu-se la acesta cu sintagmele: „disputa teritorială”, „disputa basarabeană” sau „disputa existentă” (Titulescu 1994, p. 134, nota 5).

⁵⁰ Respingerea ideii de către guvernul român de a organiza un plebiscit în Basarabia se datorează faptului că guvernarea de la București au dorit să evite crearea unui precedent în discutarea frontierelor, acțiune care ar fi dus la o tensionare a relațiilor lor cu Aliații. În plus, exista teama că unități militare sovietice vor intra pe teritoriul provinciei cu scopul de a „asigura” libera exprimare a votului (Constantiniu 2008, p. 343-344).

⁵¹ Republica Moldovenească de pe malul stâng al Nistrului avea o populație de aproximativ jumătate de milion de locuitori, iar capitala era la Balta. Era unită cu Republica Ucraineană, dar se deosebea de aceasta, în principal, prin utilizarea limbii moldovenești (românești) în administrație și în sistemul de învățământ. Scopul înființării acestei republici era acela de a fi un centru de polarizare pentru locuitorii Basarabiei (Nanu 1993, p. 124).

⁵² Oarecum derutat de evoluția relațiilor internaționale din acea vreme, întrucât Germania își redobândise statutul de mare putere, iar Franța se vedea nevoită să adopte o atitudine defensivă față de vecinul său vestic, Aristide Briand, ministrul de Externe francez, a propus secretarului de stat american, Frank B. Kellogg, un proiect de tratat prin care cele două guverne respingeau în mod reciproc ideea războiului, promițându-și totodată că își vor rezolva toate disputele ce ar putea să apară între ele pe cale pașnică. De fapt, prin acest proiect se avea în vedere renunțarea la ceva de care absolut nimeni nu avea vreo temere că s-ar putea întâmpla, propunerea lui Briand neavând nicio consecință practică. Secretarul de stat al SUA a acceptat, el propunând chiar ca la renunțarea la război să adere cât mai multe state. Ca atare, la 28 august 1928, „cu surle și trâmbițe”, cincisprezece națiuni au semnat Pactul de la Paris, mai cunoscut drept Pactul Briand-Kellogg, printre acestea numărându-se Germania, Italia și Japonia. Nici nu a fost bine semnat pactul că Franța a prezentat unele modificări, introducând clauze prin care se legalizau războaiele de autoapărare, a celor care trebuiau duse conform tuturor obligațiilor asumate de francezi în cadrul alianțelor pe care le încheiaseră. Marea Britanie a subliniat libertatea sa de acțiune în privința apărării imperiului, în vreme ce Statele Unite au invocat prevederile doctrinei Monroe, dar și dreptul de autoapărare pe care îl avea fiecare națiune. În consecință, Pactul Briand-Kellogg era redus la

reprezentanții români, alături de cei ai Estoniei, Letoniei, Poloniei și ai URSS, au semnat Protocolul de la Moscova prin care pactul urma să fie pus în aplicare în mod anticipat, înainte ca el să fie ratificat de cele 15 state care îl semnaseră⁵³. Guvernul român era mai mult decât interesat să obțină recunoașterea noului statut al Basarabiei de către oficialii sovietici, dar aceștia din urmă au subliniat faptul că prin semnarea protocolului s-a eliminat războiul ca mijloc de rezolvare a litigiilor dintre cele două state, fără ca politica externă a Uniunii Sovieticii să sufere vreo schimbare. Chiar dacă la acea vreme s-a făcut multă vâlvă pe seama semnării acestor documente diplomatice cu un caracter fără precedent, aceste acțiuni erau fără vreo valoare practică, evoluția ulterioară a evenimentelor dovedind din plin acest lucru.

Fără niciun dubiu, politica externă a României din prima jumătate a deceniului patru al secolului XX a fost marcată de activitatea lui Nicolae Titulescu, cel care timp de patru ani (1932-1936) a fost șeful diplomației românești, el fiind un ministru „permanent”, chiar dacă în acest interval de timp au existat mai multe guvernări ale Partidului Național-Țărănesc și ale Partidului Național Liberal. Cu toate că a mai fost ministru al Afacerilor Străine și în perioada 6 iulie 1927 - 30 iulie 1928, în guvernele liberale conduse de Ion I.C. Brătianu și Vintilă I. Brătianu, Titulescu a reușit să-și impună viziunea sa de politică externă în cel de-al doilea „mandat” ca ministru la Palatul Sturdza⁵⁴.

Dacă Mica Înțelegere a fost baza politicii externe a României în perioada interbelică, acest aspect a fost și mai vizibil în timpul cât Nicolae Titulescu a fost ministrul Afacerilor Străine, el acordând o mare importanță acestei alianțe regionale în care România era membră, ca de altfel și viitoarei Înțelegeri Balcanice, ce s-a format în 1934. Ca o dovadă în sprijinul celor

o simplă tautologie conform căreia Pactul de la Paris menținea pacea doar atât timp cât pacea era menținută, în timp ce războiul era interzis, cu excepția cazurilor în care putea fi prevăzut (Kissinger 2002, p. 244-245).

⁵³ Statele semnatare ale Pactului Briand-Kellogg au fost: SUA, Franța, Marea Britanie, Germania, Italia, Japonia, Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, Irlanda, India, Polonia și Cehoslovacia. Tratatul a avut un caracter deschis, astfel că până în anul 1934 numărul statelor care aderaseră ajunsese la 63 (Vianu *et alii* 1974, vol. I, p. 133-134).

⁵⁴ Palatul Sturdza a fost sediul Ministerului Afacerilor Străine ale României din perioada interbelică. Lucrările la construcție au fost începute în 1897, clădirea fiind finalizată patru ani mai târziu, arhitectul fiind Iulius Reiniqke. Grigore Sturdza, proprietarul clădirii, a murit la scurt timp după ce aceasta a fost finalizată. Datorită deteriorărilor din perioada războiului, a fost dărâmat în anul 1946. În vecinătatea sa, încă din 1937, se construise Palatul Victoria (<http://routelange.wordpress.com/2009/06/02/despre-palatul-sturdza-si-altele-ca-el/>).

afirmate mai sus, la puțin timp după numirea sa în fruntea ministerului ce-și avea sediul în Palatul Sturdza, Titulescu, în urma discuțiilor avute cu Eduard Beneš și Bogoljub Jevtić⁵⁵, a propus un nou pact de organizare a Micii Înțelegeri, pact ce de altfel a și fost semnat la Geneva, în data de 16 februarie 1933. Conform acestei noi organizări, în scopul asigurării unei mai mari coeziuni a celor trei state membre, a fost înființat un Consiliu Permanent al statelor Micii Înțelegeri, format din miniștrii de Externe sau din delegați speciali. S-au mai format totodată și un Consiliu Economic, dar și un Secretariat Permanent, ultima structură avându-și sediul pentru un an de zile în capitala președintelui în exercițiu al Consiliului Permanent⁵⁶. Prin noul pact de organizare, intrat în vigoare la 30 mai 1933, diplomatul român a vrut să confere mai multă coeziune acestei alianțe regionale care să acționeze ca un tot unitar în sistemul relațiilor internaționale. În același scop, se prevedea faptul că niciunul din cele trei state membre nu poate să încheie tratate, să semneze convenții economice cu semnificații politice fără a cere în prealabil asentimentul celorlalte două părți⁵⁷.

Este ușor de observat faptul că relațiile româno-poloneze au cunoscut o fază de răcire în perioada de timp cât Titulescu a condus diplomația românească, acest lucru datorându-se faptului că omul politic român era fidel principiului de securitate colectivă și alianțelor regionale și, tocmai de aceea, nu era de acord să prejudicieze relațiile româno-cehoslovace din cadrul Micii Înțelegeri, pentru o mai strânsă colaborare cu statul polonez. Apropierea Poloniei de Germania a fost un alt motiv pentru care Titulescu nu a promovat relații amicale cu guvernul de la Varșovia, la acest aspect adăugându-se și ostilitatea pe care o avea față de Josef Beck⁵⁸, pe care nu-l

⁵⁵ Bogoljub (Bosko) Jevtić (1886-1960). A fost un important diplomat și om politic sârb, iar mai apoi iugoslav. A îndeplinit funcții diplomatice la Paris, Londra și Bruxelles. A fost ministru plenipotențiar la Tirana și Viena. Între 1932 și 1935 a fost ministrul de Externe al Iugoslaviei, iar în anii 1934 și 1935 a fost prim-ministru (Titulescu 1994, p. 79, nota 6).

⁵⁶ *Ibidem*, nota 5. Pentru a vedea textul integral al Pactului de Organizare a Micii Înțelegeri, vezi Zaharia, Botoran 1981, p. 364-368.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 70.

⁵⁸ Josef Beck a fost ministru de Externe în perioada 1932-1936, în această calitate el promovând o politică controversată prin care a încercat să ajungă în termeni amicali cu cei doi vecini agresivi ai Poloniei, mai precis cu URSS și Germania. Cu ambele a încheiat pacte de neagresiune, în 1932 și, respectiv, în 1934, el preferând să nu facă o alianță cu una dintre cele două puteri împotriva celeilalte. Cu toate acestea, politica sa a eșuat, întrucât germanii și sovieticii prin Pactul Ribbentrop-Molotov au împărțit Polonia în cele două sfere de influență. În septembrie 1939, trupele germane au pătruns pe teritoriul polonez dinspre vest, în timp ce Armata Roșie a atacat din est, la 17 septembrie. Josef Beck a fugit în România, unde a fost internat până la moartea sa (Palmowski 2005, vol. I, p. 82).

putea suferi⁵⁹. Așa cum se știe, cauza principală a neînțelegerilor dintre Polonia și Cehoslovacia rezulta dintr-un aspect al problemei minoritare, mai precis fiind legată de drepturile minorității poloneze din statul cehoslovac, dar și de disputa privind regiunea Teschen⁶⁰. Varșovia a susținut în toată perioada interbelică că minoritatea poloneză din Cehoslovacia era persecutată, ceea ce Praga a dezmințit întotdeauna cu vehemență. Merită a fi menționat faptul că bunele relații româno-cehoslovace au fost privite mereu cu răceală de către guvernul polonez, după cum apropierea Poloniei de Ungaria a îngrijorat mereu Bucureștiul. O altă cauză care a contribuit la răcirea relațiilor româno-poloneze din perioada 1933-1936, a fost pretenția diplomației poloneze de a dirija evoluția raporturilor româno-sovietice în conformitate cu interesele proprii, ceea ce Titulescu a respins în termenii cei mai categorici⁶¹.

Pentru a folosi un eufemism, relațiile României cu Ungaria nu au fost deloc amicale în toată perioada interbelică, ele fiind de fapt chiar extrem de reci. Transilvania, provincia care aparținuse Budapestei până în 1918, reprezenta piedica în calea unei normalizări a relațiilor bilaterale. Toate guvernele maghiare din această perioadă au sperat că vor redobândi un teritoriu ce făcuse parte din Ungaria istorică, în vreme ce guvernele române nu erau dispuse să facă nici cea mai mică concesie în această privință. Prin politica sa, Titulescu pur și simplu ignora Ungaria. Ba mai mult, la Geneva, între 1923 și 1930, el a purtat și o intensă campanie împotriva despăgubirii foștilor proprietari maghiari din Ardeal care optaseră pentru stabilirea în Ungaria, ceea ce nu a contribuit decât la o creștere și mai accentuată a animozității dintre cele două state⁶².

⁵⁹ Prost 2006, p. 143.

⁶⁰ Disputa Teschen-ului, așa cum a intrat în istorie, a avut ca obiect orașul Teschen, plus zona din jurul orașului care a fost sub control habsburgic din secolul XVIII până la sfârșitul Primului Război Mondial. Pretențiile contradictorii ale Poloniei și Cehoslovaciei au dus la conflicte violente care au fost arbitrate de Liga Națiunilor. În urma acestui arbitraj, jumătatea nordică a regiunii, inclusiv orașul Teschen, a revenit Poloniei, în vreme ce jumătatea sudică, ce avea importante zăcăminte de cărbune, a revenit Cehoslovaciei. Acest litigiu teritorial a afectat grav relațiile dintre cele două state pentru aproape douăzeci de ani. În anul 1938, polonezii au profitat de decizia luată în cadrul Conferinței de la München prin care regiunea sudetă era atribuită Germaniei, pentru a anexa partea sudică a Teschen-ului. La finalul celui de-al Doilea Război Mondial, sovieticii au decis revenirea la situația de compromis din perioada interbelică (Palmowski 2005, vol. II, p. 445).

⁶¹ Dascălu 1991, p. 65.

⁶² Prost 2006, p. 143.

Înțelegerea Balcanică⁶³, cealaltă alianță regională în care România era membră, a reprezentat de asemenea un pilon al politicii externe românești, dar aceasta nu a avut însă nici pe departe aceeași importanță ca Mica Înțelegere, unul din motive fiind și faptul că s-a format mai târziu, în 1934. Se poate astfel spune că prin crearea acestei noi alianțe au fost extinse în Europa de Sud-Est principiile securității regionale întruchipate de Mica Înțelegere. Este important de menționat faptul că cele două alianțe regionale au avut sprijinul Franței, ele fiind de fapt componente ale politicii de consolidare a influenței franceze în Europa Central-Răsăriteană. Conform pactului încheiat în 1934, Iugoslavia, Grecia, Turcia și România, cei patru membri ai alianței se obligau

„să nu întreprindă nicio acțiune politică față de orice țară balcanică, nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil, și să nu ia nicio obligație politică față de orice altă țară balcanică fără consimțământul celorlalte părți”⁶⁴.

Chiar dacă nu era menționat nicăieri în textul pactului⁶⁵, cele patru semnatare se temeau de o posibilă acțiune de rectificare a granițelor ce ar fi putut veni din partea Bulgariei, statul aflat la sudul Dunării fiind în perioada interbelică unul din promotorii revizionismului, alături de Germania și Ungaria, la care s-a adăugat mai târziu și URSS. Cu toate că bulgarii au făcut eforturi semnificative de a intra în alianță, intenția lor s-a lovit de opoziția lui Nicolae Titulescu, cel care nici măcar nu a vrut să poarte discuții pe această temă cu regele Boris, suveranul de la Sofia⁶⁶. Astfel, pe hârtie, situația

⁶³ Inițiativa formării unui pact balcanic a aparținut lui M. Papanastassiou, ministrul de Externe al Greciei. În perioada 1930-1933, au avut loc patru conferințe ale țărilor balcanice la care au participat reprezentanții României, Albaniei, Bulgariei, Greciei, Turciei și Iugoslaviei. Delegațiile neoficiale ale celor șase state au elaborat un pact, care însă nu a intrat în vigoare. În octombrie 1933, în urma unui turneu diplomatic făcut la Sofia, Ankara, Atena și Belgrad, Nicolae Titulescu a reușit să creeze condițiile pentru semnarea viitoarei Înțelegeri Balcanice (Vianu *et alii* 1974, vol. I, p. 193).

⁶⁴ Scurtu *et alii* 1995, p. 511.

⁶⁵ Pentru textul Pactului Înțelegerii Balcanice, vezi Zaharia, Botoran 1981, p. 389.

⁶⁶ În ianuarie 1933, între regii Carol și Boris s-au purtat discuții în cadrul unei croaziere pe Dunăre, scopul acestor convorbiri fiind încheierea unei Antante Balcanice care să cuprindă și Bulgaria. O vizită oficială a suveranului bulgar a avut loc la București, în ianuarie 1934, ceea ce ar fi putut reprezenta un pas important în constituirea viitoarei alianțe regionale din Balcani. Nicolae Titulescu, care era șeful diplomației românești din acea vreme, a pretins că este bolnav, ocolind astfel orice discuție pe această temă, ceea ce a constituit un afront pe care bulgarii nu l-au putut uita. Ministrul român al Afacerilor Străine s-a însănătoșit imediat ce regele bulgar a trecut Dunărea, el plecând la Atena, acolo unde, împreună cu omologii săi din Grecia, Iugoslavia și Turcia, a semnat Pactul Balcanic, la 9 februarie 1934. Astfel, Bulgaria a rămas pe dinafara acestei înțelegeri, chiar dacă Titulescu s-a dus și la Sofia, în noiembrie 1934, atunci când era prea târziu (Prost 2006, p. 141).

României în cadrul relațiilor internaționale părea mai mult decât sigură, deoarece avea frontierele recunoscute de către Marile Puteri, avea încheiat un tratat cu Franța, în vreme ce Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică o puneau la adăpost de tendințelor revanșarde ale Ungariei și Bulgariei. Așa cum se știe însă, țările Europei Central-Răsăritene n-au putut niciodată să constituie un adevărat bloc în fața unei amenințări, diversitatea intereselor și rivalitățile reciproce fiind doar două din cauzele care au dus la ineficiența alianțelor regionale ce s-au format în perioada interbelică în această parte a Europei.

Semnarea Protocolului de la Moscova, din 9 februarie 1929, nu a fost urmată de noi negocieri româno-sovietice, întrucât cele două părți au rămas pe pozițiile lor inițiale în ceea ce privea Basarabia. Faptul că schimburile economice dintre România și URSS erau la un nivel mai mult decât scăzut nu a făcut decât să contribuie la menținerea situației de indiferență dintre cele două state⁶⁷. Iuliu Maniu, care a avut trei mandate de prim-ministru în perioada 1928-1933, întotdeauna a condiționat existența unor relații bilaterale normale de recunoașterea faptului că provincia dintre Prut și Nistru este românească, în vreme ce Maxim Litvinov, șeful diplomației de la Moscova, a respins această condiționare în mod repetat și net⁶⁸. În ianuarie 1932, la presiunea Franței și Poloniei, țări pe care România le considera ca fiind cei mai importanți aliați ai săi, au avut loc discuții la Riga între delegațiile română și sovietică. Guvernul de la Varșovia considerase că propriul său acord cu Uniunea Sovietică depindea de rezultatele întâlnirii de la Riga, dar, cu toate acestea, a semnat pactul de neagresiune cu Moscova, la 25 iulie 1932. În același timp, *Quai d'Orsay*-ul a avertizat România că nu poate să amâne la infinit normalizarea relațiilor franco-sovietice. Dar și acestea au eșuat, problema Basarabiei stând și de această dată în calea realizării unor rezultate concrete. Au urmat alte convorbiri la Geneva, în septembrie 1932, acolo unde s-a întocmit chiar un proiect de tratat, nepus însă în practică din cauza reținerilor guvernului român față de exprimările ambigue reprezentate de menționarea „disputei existente”.

O îmbunătățire a relațiilor dintre București și Moscova a fost adușă de participarea celor două țări la semnarea convenției de la Londra privind definirea agresorului în disputele internaționale⁶⁹, ceea ce a plasat România și

⁶⁷ Hitchins 1994, p. 463.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ Convenția a fost semnată la 4 iulie 1933, la ea participând reprezentanții URSS, României, Cehoslovaciei, Turciei și Iugoslaviei. Conform articolului 2, într-un conflict internațional era considerat agresor statul care comitea una din următoarele acțiuni: declara război altui stat; invade teritoriul unui alt stat cu trupele sale, cu declarație de război sau fără; atacă cu forțele sale terestre, navale sau aeriene teritoriul, navele sau avioanele unui alt

Uniunea Sovietică de aceeași parte⁷⁰. Mulți oameni politici români au considerat aderarea sovieticilor la convenția semnată în capitala Angliei ca fiind o recunoaștere tacită a faptului că Basarabia aparținea României, ceea ce a contribuit într-o măsură și mai mare la o anumită detensionare dintre cele două țări. La această situație s-a mai adăugat și faptul că Mica Înțelegere a încurajat la începutul anului 1934 o apropiere față de URSS, această atitudine fiind mai pronunțată în cazul Cehoslovaciei, care, prin Eduard Beneš, ministrul de Externe, a considerat că o înțelegere româno-sovietică era absolut necesară⁷¹. Cum și Franța căuta să ajungă la formularea unui pact cu reprezentanții puterii de la Kremlin⁷², deziderat care, așa cum se știe, a fost atins în anul 1935, nu este de mirare că la 9 iunie 1934, în urma unui schimb de scrisori între Titulescu și Litvinov, s-au stabilit relații diplomatice

stat, indiferent dacă se făcea anterior o declarație de război sau nu; blochează cu navele sale porturile sau coastele unui alt stat; sprijină grupuri armate ce s-au format pe teritoriul său, în condițiile în care acestea din urmă erau trupe invadatoare în teritoriul unui alt stat (Vianu *et alii* 1974, vol. I, p. 162).

⁷⁰ Hitchins 1994, p. 464.

⁷¹ Conform informațiilor ministrului britanic din Praga, obținute de la șeful legației Germaniei din capitala Cehoslovaciei, care la rândul său avea informația de la ministrul de Externe Krofta, vizita președintelui Beneš la București, în iunie 1936, a fost în mare măsură determinată de dorința diplomației cehoslovace de a vedea încheiată cât mai repede cu putință o înțelegere româno-sovietică, identică sau în termeni foarte apropiați de pactul de asistență mutuală cehoslovaco-sovietic încheiat la 16 mai 1935. Se pare chiar că atitudinea lui Beneš a contribuit într-o mare măsură la obținerea de către Titulescu a aprobării regelui de a începe negocierile cu sovieticii (PRO, Foreign Office 371 Romania, dosar nr. 20 384, f. 173-174. Telegramă trimisă de Sir Owen O'Malley, ministrul britanic de la Praga, către Foreign Office, în ziua de 18 iunie 1936).

⁷² Prin termenul kremlin se desemnează o fortăreață centrală în orașele medievale rusești, amplasată de obicei într-un punct strategic al orașului, de multe ori de-a lungul unui râu și separată de celelalte părți ale orașului prin șanțuri, poduri mobile, turnuri sau bastioane. Mai multe capitale ale principatelor rusești au fost construite în jurul unui vechi kremlin, exemple în acest sens putând fi date orașele Pskov, Smolensk, Rostov, Suzdal, Yaroslav, Vladimir și Novgorod. Kremlinul din Moscova a fost fondat în anul 1156, aici avându-și sediul guvernul rus până în anul 1712, apoi din nou, după 1918. A fost construit în secolul XV de către arhitecți italieni, zidurile sale din cărămidă având numeroase creneluri, precum și douăzeci de turnuri. În interiorul său se află numeroase palate, catedrale și clădiri guvernamentale ce reflectă o varietate de stiluri arhitecturale, printre care cel bizantin, dar și barocul rusesc și clasic. După revoluția bolșevică din 1917, Kremlinul din Moscova a devenit sediul central al guvernului sovietic al lui Lenin, fiind totodată și simbolul dictaturii comuniste. După colapsul Uniunii Sovietice, acesta a devenit sediul guvernului Federației Ruse (Britannica. Micropædia. Ready Reference, vol. 7, Chicago, Auckland, London, etc, 1994, p. 4).

normale între București și Moscova, înființându-se câte o legăție în fiecare capitală⁷³.

Trecuseră optsprezece ani de când nu mai existau misiuni diplomatice cu caracter reciproc, iar faptul că ele au fost reînființate în timpul cât Titulescu a fost titularul Externelor la București nu a mirat pe nimeni, avându-se în vedere faptul că diplomatul român a considerat întotdeauna o apropiere între România și Uniunea Sovietică ca fiind o necesitate politică⁷⁴. Prin această politică, diplomatul român dorea să atragă URSS în sistemul securității colective, contracarându-se astfel puterea crescândă a Germaniei. El dorea să prevină o revenire la politica lui Bismarck – adică formarea unei prietenii germano-ruse, despre care credea că se putea face pe seama țărilor mici din estul Europei⁷⁵. Faptul că Franța și Cehoslovacia semnaseră deja tratate de alianță cu URSS, în mai 1935, nu a făcut altceva decât să sporească presiunea asupra României de a-și normaliza, la rândul-i, relațiile cu puternicul vecin de la Răsărit. Pe de altă parte, constituirea sistemului franco-cehoslovaco-sovietic⁷⁶ a sporit importanța strategică a statului

⁷³ Timp de șaisprezece ani, frontiera reprezentată de Nistru dintre România și URSS a fost „moartă”, în condițiile în care podul dintre Tighina și Tiraspol a fost aruncat în aer în timpul războiului civil din Rusia. Această construcție din oțel era cu atât mai importantă cu cât ea asigura legătura între Rusia și Europa Sud-Estică. Conform unui ziarist german, „[...] Niciun tren sau feribot nu traversează râul. Doar fugari disperăți care fugeau din Rusia către paradisul capitalist sau din România către raiul socialist au îndrăznit să înfrunte gloanțele grănicerilor. Mulți și-au pierdut viețile, alții au avut succes – deși nu se știe dacă au găsit ceea ce sperau să găsească”. (Freund 1936). Sir Sacheverell Sitwell, cel care a vizitat România în 1937, a făcut și el remarci asemănătoare despre lipsa oricărei activități transfrontaliere între URSS și România. „De pe turnurile cetății, privind peste Nistru, se vede până în Rusia. [...] Celălalt mal este însă complet inaccesibil. Nu există niciun fel de comunicare între cele două părți. Toate frontierele, cu excepția acesteia, au stabilite zile anume pentru micul trafic, iar locuitorii le traversează, ducându-și la vânzare găinile sau varza. Unii au încheiat fie logodne, fie căsătorii în cealaltă parte. Aici nu vezi așa ceva. Nu există niciun pod și pe râu nu vezi nicio barcă. Dar îi poți vedea pe locuitorii «raului» din partea cealaltă trebuluind prin micile lor grădini; o biserică, ridicată chiar vizavi de Hotin, a fost transformată în cinematograful, pentru a-i impresiona pe locuitorii din partea aceasta. E trist, și foarte rusesc totodată, dar cinematograful n-a funcționat niciodată” (Sitwell 2011, p. 198-199).

⁷⁴ Conform aprecierii lui Titulescu, „Vecinătatea unui stat cu o suprafață de mai bine de patru ori decât cea a Europei, excluzând Rusia, și cu o populație de 162 de milioane de locuitori impune necesitatea ca statele vecine să adopte fie o politică ostilă, fie una amicală. O a treia cale este de neimaginat. În orice caz, indiferența este imposibilă, deoarece ar împiedica luarea unei hotărâri din timp asupra acțiunilor care trebuie întreprinse pentru cazul când colosul vecin ar intra în război” (Titulescu 1994, p. 101-102).

⁷⁵ *Ibidem*, p. 104.

⁷⁶ Vizavi de alianța franco-cehoslovaco-sovietică se puteau formula trei mari obiecții. Prima dintre ele rezulta din faptul că această apropiere dintre cele trei state semăna prea mult cu o

român, întrucât, așa cum era lesne de observat încă de atunci, cele trei țări nu aveau frontiere comune, iar în cazul în care sovieticii ar fi vrut să ajute Cehoslovacia din punct de vedere militar, ar fi trebuit ca trupele Armatei Roșii să tranziteze teritoriul românesc, în contextul în care Polonia refuzase net acest lucru⁷⁷.

În condițiile în care rămăsese singură în fața URSS, încă din iulie 1935, România a simțit nevoia să-și normalizeze relațiile cu sovieticii. Din partea regelui Carol al II-lea și al prim-ministrului Tătărescu⁷⁸, Nicolae Titulescu a primit puteri depline pentru negocierea unui pact de neagresiune cu URSS⁷⁹. Mai întâi au avut loc unele tatonări la Geneva pe această temă, urmate de prilejul oferit de Conferința de la Montreaux, din iunie-iulie 1936, acolo unde ministrul de Externe român a negociat bazele unui protocol cu Maxim Litvinov. Având o nouă împuternicire de la suveranul român pe care o primise în 14 iulie, Titulescu, împreună cu omologul său sovietic, a ajuns să formuleze bazele unui viitor tratat. În acest document, care a fost definitivat articol cu articol în 21 iulie 1936, în mod indirect, era recunoscut Nistrul ca fiind frontiera dintre cele două state, întrucât cursul acestei ape era indicat ca fiind limita maximă la care trupelor sovietice le-ar fi fost permis să intervină în ajutorul României în cazul în care aceasta era atacată, după care erau obligate să se retragă⁸⁰. Cum era normal, ministrul român a dorit ca tratatul să fie semnat imediat, dar Litvinov a amânat pentru toamna aceluși an. La puțin timp însă, la 29 august 1936, în urma unei remanieri guvernamentale,

coaliție antigermană, ea contribuind, se pare, într-o măsură destul de mare la crearea Axei Roma-Berlin, dar și la împărțirea Europei în două tabere ostile din punct de vedere ideologic. A doua obiecție se referea la o anumită incompatibilitate a sistemului franco-cehoslovaco-sovietic cu tratatele de la Locarno, Germania susținând că prin noul pact, Franța și URSS, promițându-și asistență imediată, se făceau judecătorești pentru propria lor cauză, eludând astfel prevederile sistemului de la Locarno, care prevedea că părțile erau obligate să se conformeze recomandărilor Consiliului Societății Națiunilor, chiar și în caz de agresiune flagrantă. A treia obiecție și cea mai importantă rezulta din faptul că Uniunea Sovietică nu avea frontieră comună nici cu Cehoslovacia și nici cu Germania, ceea ce punea în mod serios sub semnul întrebării aportul militar sovietic (Arh. MAE, fond Dosare speciale, vol. 305, f. 129-131. Referat întocmit de Scarlat Grigoriu, atașat de legăție).

⁷⁷ Hitchins 1994, p. 465.

⁷⁸ Pentru detalii biografice despre Gheorghe Tătărescu, vezi Predescu 1999, p. 836.

⁷⁹ La 12 iulie 1935, regele Carol al II-lea și guvernul Tătărescu l-au autorizat pe Nicolae Titulescu să semneze în numele României un pact de asistență mutuală cu URSS. Aceste depline puteri au fost confirmate ulterior în scris după doar două zile (Titulescu 1994, p. 121).

⁸⁰ Constantiniu 2008, p. 347. Pentru textul integral al protocolului din 21 iulie 1936, vezi Zaharia, Botoran 1981, p. 389.

Nicolae Titulescu a fost îndepărtat din fruntea diplomației române⁸¹, ceea ce i-a determinat pe sovietici să refuze continuarea discuțiilor. Ba mai mult, puterea de la Kremlin a considerat că prin numirea unui alt ministru, politica externă a României a suferit schimbări majore. În consecință, problema încheierii unui tratat de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică a rămas definitiv închisă.

Desigur că pe marginea demiterii lui Titulescu și a posibilității ratate de a se semna un pact sovieto-român s-au făcut și se mai fac încă infinite speculații. În scrierile sale cu caracter memorialistic din a doua jumătate a anului 1937, atunci când nu mai avea nicio funcție publică, fostul ministru român de Externe era sigur că ar fi reușit să încheie un tratat politic cu URSS prin care interesele României ar fi fost deplin asigurate. Cu toate acestea, el se înșela în această privință, mai multe argumente putându-se aduce în sprijinul acestei afirmații. În primul rând, așa cum de altfel Titulescu însuși a recunoscut, partenerul său de dialog, Maxim Litvinov, a fost de acord să examineze condițiile în care putea fi elaborat un pact de asistență mutuală între România și URSS, dar ministrul sovietic a acceptat acest lucru în nume propriu, fără să angajeze cu nimic guvernul de la Moscova⁸². În al doilea rând, se pare că exista o mare diferență între forma tratatului negociat la Montreaux și viziunea pe care o aveau membrii conducerii de stat sovietice, ceea ce explică amânarea semnării. În al treilea rând, diplomația are și ea limitele sale pe care nu le poate depăși sau, altfel spus, acolo unde există mari dezacorduri între două state, diplomația este neputincioasă în rezolvarea unei grave neînțelegeri⁸³, așa cum era și situația

⁸¹ Nicolae Titulescu a fost ministru al Afacerilor Străine ale României în perioada 1932-1936, timp în care au fost la putere atât național-țărăniștii, cât și liberalii. El a fost un om fără coloratură politică, menținerea sa în fruntea diplomației române de către cele două mari partide de guvernământ fiind de fapt o recunoaștere a meritelor sale. Sub pretextul unei remanieri guvernamentale prin care au fost destituiți miniștrii care nu erau membrii în guvernul liberal, în scopul de a conferi o mai mare coeziune guvernului, Titulescu a încetat să mai fie ministru, primirea veștii găsimdu-l în Franța, la Cap-Martin. Odată cu el, din guvernul Tătărescu au mai fost îndepărtați și Ion Inculeț, titularul Internelor, și Valer Pop, ministrul Justiției [n.a.].

⁸² Titulescu 1994, p. 122.

⁸³ Conform părerii lui Organski, activitatea diplomaților este restrânsă de politica guvernelor pe care le reprezintă, ei neputând face compromisuri acolo unde guvernul nu este dispus să cedeze absolut deloc. Dacă între două țări există un sentiment general de înțelegere, atunci nu le va fi dificil să aplaneze chiar și un diferend major, în vreme ce pentru două state aflate într-o profundă discordanță privind obiectivele și metodele pe care le au, le va fi foarte dificil să soluționeze chiar și o diferență minoră apărută între ele. În plus, dacă două națiuni au puncte de vedere diferite despre o problemă care se dovedește a fi vitală pentru amândouă, atunci diplomația nu va fi capabilă să rezolve litigiul (Organski 1968, p. 343-345).

dintre România și Uniunea Sovietică⁸⁴. Nu în ultimul rând, se poate menționa faptul că după denunțarea prevederilor de la Locarno și remilitarizarea Renaniei⁸⁵ de către Germania, sovieticii nu mai erau deloc dispuși să ajungă la o înțelegere cu un stat mic din Europa Central-Răsăriteană, prins geografic între al Treilea Reich și URSS, și asupra căruia era foarte clar că se vor abate vremuri grele.

„Reocuparea germană a zonei renane a marcat finalul planurilor de securitate concepute după Primul Război Mondial. Liga Națiunilor era o umbră; Germania se putea reînarma, eliberată de toate restricțiile din tratat; garanțiile de la Locarno nu mai existau. Idealismul wilsonian și realismul francez eșuaseră în tandem. Europa s-a reîntors la sistemul – sau la lipsa de sistem – existent înainte de 1914. Fiecare stat suveran, mare sau mic, a trebuit din nou să se bazeze pe forță armată, diplomație și alianțe pentru a-și asigura propria-i securitate. Foștii învingători nu aveau nici un avantaj, iar învinșii nici un handicap. Se reinstaurase «anarhia internațională»⁸⁶.

Cu toate acestea, Titulescu a crezut cu tărie în faptul că a fost foarte aproape să dea marea lovitură, adică să smulgă recunoașterea din partea sovieticilor că Basarabia este teritoriu românesc, ceea ce aceștia din urmă refuzaseră în mod net și constant în toată perioada interbelică. Mai mult decât atât, chiar și în anii '20 ai secolului trecut, atunci când bolșevicii nu aveau puterea politică consolidată, fiindu-le frică chiar de o „cruciadă occidentală”, conducerea politică de la Kremlin a considerat disputa asupra provinciei dintre Prut și Nistru ca fiind „un grav litigiu teritorial nerezolvat” în legătură cu care nu era nimic de negociat. În aceste condiții, era foarte

⁸⁴ *Ibidem*, p. 345.

⁸⁵ Data de 7 martie 1936, ziua în care trupele germane au pătruns în Renania, a fost un moment de răscruce în istoria interbelică a Europei. Prin această acțiune, Germania a făcut dificilă, ba chiar imposibilă, acordarea unui ajutor francez către aliații săi răsăriteni, Polonia, Cehoslovacia sau România. De fapt, așa cum Taylor afirmă în mod ironic, Franța „abandonase asemenea idei cu destui ani înainte, asta dacă le avusese vreodată”. Mulți istorici consideră că acest moment a fost „ultima șansă” ca Germania să fie oprită, fără a mai fi suferințele și sacrificiile unui război mondial. Din punct de vedere militar această afirmație era cât se poate de reală, deoarece francezii aveau o mare armată, în vreme ce germanii nu aveau nimic. Din punct de vedere psihologic, situația era diametral opusă, în sensul că popoarele occidentale se aflau într-un mare impas. Armata franceză putea pătrunde în Germania, dar apoi trebuia să plece, ceea ce nu ar fi făcut nimic altceva decât să-i încrânceneze și mai mult pe germani. „În realitate, n-avea niciun sens atacarea Germaniei până când aceasta nu era capabilă să se opună, până când înțelegerea de la Versailles nu era eliminată și Germania reînarmată. Numai o țară care își propune victoria poate fi amenințată cu înfrângerea. Astfel, ziua de 7 martie este un dublu punct de cotitură. Ea a deschis calea pentru succesul Germaniei, dar și pentru eșecul ei final” (Taylor 1999, p. 87).

⁸⁶ *Ibidem*.

puțin probabil ca sovieticii să fie dispuși în anul 1936 la acordarea de concesiuni pe această temă, în condițiile în care statul sovietic depășise de mult perioada de slăbiciune, fiind chiar o mare putere. Dar ministrul de Externe al României devenise „un megaloman setos de glorie”, el scriindu-i unui prieten de-al său că mai are dorința de a împăca Franța cu Germania, după care se va retrage la moșie⁸⁷.

Demiterea lui Nicolae Titulescu din funcția de ministru al Afacerilor Străine a avut cauze multiple⁸⁸. Mai întâi trebuie remarcat faptul că evoluția evenimentelor internaționale din anii 1935 și 1936 era total în defavoarea politicii duse de acesta. Victoria Italiei în războiul din Etiopia, remilitarizarea Renaniei din martie 1936, renașterea puterii germane coroborată cu scăderea prestigiului Ligii Națiunilor, la care se mai pot adăuga disensiunile apărute în interiorul Micii Înțelegeri, i-au afectat poziția pe care o avea în modelarea politicii externe românești. Mai mult decât atât, apropierea de Uniunea Sovietică crea nemulțumire în Polonia, care vedea în această acțiune o diminuare a importanței alianței din 1921, în timp ce Italia nu putea uita duritatea cu care Titulescu condamnase acțiunea ei din Abisinia⁸⁹. Nu în ultimul rând poate fi menționată decizia lui Titulescu de a ajuta tabăra republicană din Spania în timpul războiului civil, luând de la sine putere decizia de a trimite arme și muniții prin porturile de la Dunăre din România, cedând totodată și comenzile românești de avioane din Franța în favoarea Spaniei roșii⁹⁰. Pe lângă cauzele de ordin extern ce au fost enumerate mai sus, nu sunt deloc de neglijat cele de ordin intern⁹¹.

⁸⁷ Constantiniu 2008, p. 347.

⁸⁸ Pentru a afla punctul de vedere al primului-ministru Tătărescu despre o eventuală plecare a lui Nicolae Titulescu din fruntea Externelor, vezi anexa nr. 1.

⁸⁹ În a doua parte a lunii august s-a putut constata o creștere a presiunii ce venea din partea Italiei, care a constat atât în declarații deloc amicale față de modul în care era promovată politica externă a României, cât și în refuzul de a relua raporturile comerciale. Ca atare, datorită faptului că Titulescu a fost adeptul sancțiunilor față de puterea peninsulară în timpul crizei abisiniene, italienii au refuzat să mai importe petrol românesc (ANRDANIC, fond Ministerul Propagandei Naționale. Presă Externă, dosar nr. 839, f. 229. Comentariile corespondentului special din București al ziarului *Gazeta Polska* despre demiterea lui Titulescu).

⁹⁰ Hillgruber 1994, p. 46.

⁹¹ Confruntat cu o opoziție crescândă în interiorul țării, Nicolae Titulescu a încercat să-și salveze poziția. A părăsit Conferința de la Montreaux, la 11 iulie 1936, pentru a reveni la București, acolo unde, în fața regelui și a câtorva oameni politici, a susținut necesitatea formării unui guvern național-țărănist. Fiind sigur de faptul că și-a convins interlocutorii, Titulescu s-a grăbit să informeze presa franceză despre revenirea țărăniștilor la putere, ceea ce i-ar fi permis să-și continue politica. Eforturile sale de a provoca o criză ministerială în România au rămas însă fără niciun rezultat (Prost 2006, p. 146). Se pare chiar că Titulescu ar fi primit și anumite stipendii din partea francezilor, suveranul român menționând acest

„De luni de zile, Carol și Tătărescu doreau să scape de un ministru care nu înceta să se târguiască pentru colaborarea sa cu guvernul liberal și să uneltească pentru aducerea la putere a național-țărăniștilor. Politicienii erau exasperați de nonșalanța cu care Titulescu își trata colegii și suveranul, de grija lui de a se pune în valoare, de cheltuielile sale uriașe și inutile. Din cauza lui, în jurul țării se strângea cercul dușmăniilor. [...] Titulescu fusese cruțat câtă vreme Societatea Națiunilor își păstrase un oarecare prestigiu. Oamenii politici se temeau de reacțiile pe care înlăturarea lui le-ar fi putut stârni într-o presă pe care însuși Titulescu o subvenționase cu dărnicie, în Occident, ca și în România. [...] Dar, de câteva luni, aceste argumente își pierduseră valoarea. Menținerea sa la cârma Ministerului Afacerilor Străine nu mai era de niciun folos. În sfârșit, manevrele din iulie epuizaseră răbdarea de care dăduse dovadă Bucureștii de-a lungul a doi ani”⁹².

Ca atare, politica externă a lui Titulescu care se identifica prea mult cu Liga Națiunilor și cu conceptul de securitate colectivă fusese potrivită atât timp cât organizația internațională a avut un oarecare prestigiu, iar Germania a fost slabă, dar a devenit anacronică în anul 1936, atunci când nici măcar Franța nu mai era o apărătoare atât de înfocată a acestui mod de organizare a păcii.

„Preocupați de interesele imediate ale țării, oamenii politici de la București nu se mai interesau de binefacerile securității colective. Socoteau că România n-avea decât de pierdut de pe urma unei noi conflagrații mondiale și că trebuia cu orice preț să-și îmbunătățească relațiile cu toate statele, în primul rând cu vecinii, ferindu-se să ia vreo poziție în conflictul ce amenința să învrăjbească marile puteri. Numai un om cumpănit, un diplomat conciliant, un ministru conștient de rolul relativ modest al României în lume ar fi putut duce o asemenea politică prudentă. Nu era însă nici pe departe cazul lui Titulescu”⁹³.

Plecarea lui Titulescu din funcția de ministru de Externe al României a reprezentat un moment important în politica externă a acestei țări⁹⁴, dar,

lucru în jurnalul său „Am uitat să adaug că Stoiadinovici mi-a mai spus că Franța ar da bani lui Titulescu și că ar fi dat 10 milioane Partidului Național Țărănesc pentru alegeri. Dacă se adeverește, este grav și s-ar putea considera ca un act de inimizitate, imixtiunea unei țări străine în chestiuni de politică internă” (Carol II 1995, vol. 1, p. 214-215).

⁹² Prost 2006, p. 147.

⁹³ *Ibidem*, p. 140.

⁹⁴ Presa din Anglia a arătat un interes deosebit față de schimbarea ministrului Afacerilor Străine din România, unele ziare considerând-o ca pe o schimbare majoră a politicii externe române, schimbare de care Germania nu era deloc străină. „Declarația guvernului că această schimbare nu implică nicio modificare a politicii externe și laudele extravagante ale guvernului la adresa domnului Titulescu nu pot fi decât cu greu admise. Prin înlăturarea pilotului lor de atâția ani prin apele tulburi ale politicii balcanice, suveranul și domnul Tătărescu deschid calea unor mari schimbări atât în politica României, cât și în situația

cu toate acestea, nu a însemnat o „reorientare a politicii externe românești, ci doar o deplasare de accente, determinată de noua configurație geostrategică de pe continent”⁹⁵. A rămas orientarea generală către Franța și Marea Britanie, dar din acest moment cercurile politice românești în frunte cu regele Carol au început să ia în calcul din ce în ce mai mult și varianta reprezentată de Germania. Regele și politicienii români ar fi preferat să ducă în continuare o politică îndreptată în mod exclusiv către cele două mari puteri democratice din vest, dar incapacitatea francezilor și britanicilor de a se împotrivi atacului german direcționat împotriva prevederilor de la Versailles, i-a determinat chiar și pe cei mai înfocați profrancezi și probritanici să-și reconsidere vederile în ceea ce privește politica externă⁹⁶. Această atitudine ambivalentă a fost promovată timp de aproape patru ani, perioadă de timp în care apropierea României față de Germania a fost continuă și constantă, până când, așa cum se știe, la 4 iulie 1940 s-a format primul guvern filogerman, condus de Ion Gigurtu⁹⁷, pentru ca, la 23 noiembrie 1940, Ion Antonescu să semneze actul aderării României la Axă.

The Foreign Policy of Romania 1920-1940 (Part I)

(Abstract)

Throughout the inter-war period, Romanian diplomacy considered France and Great Britain the main guarantors of peace after the First World War, the major forces that could oppose the revisionist demands of the Soviet Union, Hungary and Bulgaria. Furthermore, Romania supported the League of Nations in its efforts to establish collective security seeking, at the same time, to discourage revisionism by entering into regional alliances such as the Little Entente and the Balkan Pact.

The Polish-Romanian Alliance signed in Bucharest on 3 March 1921 represented the first bilateral treaty Romania concluded in the inter-war period. Five years later, the convention was renewed, this time with *erga omnes* applicability to all borders and included, of course, mutual aid in the event of a German attack.

generală europeană. Cei care sunt familiarizați cu situația din Balcani vor recunoaște ușor mâna Germaniei naziste, care se implică în România ca și în recenta lovitură de stat din Grecia, dată de dictatorul filogerman Metaxas, precum și în pregătirea pe care regele Boris al Bulgariei o face pentru a introduce dictatura în favoarea Germaniei în țara sa” (*Daily Telegraph*, din 31 august 1936).

⁹⁵ Constantiniu 2008, p. 349.

⁹⁶ Bărbulescu *et alii* 1998, p. 447.

⁹⁷ Ion Gigurtu a fost directorul societății Mica, cea mai mare întreprindere minieră din România, la acea vreme. Admirația sa pentru Germania a rezultat din faptul că a fost impresionat de realizările economice și tehnice ale acestei țări, lucru perfect explicabil dacă se ia în calcul că el era de profesie inginer (Waldeck 2006, p. 100).

As regards the Romanian and French treaty, it was signed only 8 years after the war-end and only at the insistence of the Romanian side. Perceived to be a great diplomatic achievement by the Romanian side, the Friendship Treaty between Romania and France did not embody a military alliance between the two countries as the French government had too little trust in the capability of the Romanian army to undertake a serious military campaign. Furthermore, the French did neither grant the Romanians the much desired guarantees for territorial integrity, nor promise that they would step in for Romania in the event of an attack.

On 16 September 1926 a pact of friendship with Italy was concluded in Rome. The purpose pursued by General Averescu, the signatory for the Romanian side, was that Romania get supplementary guarantee for its borders. The Romanian-Italian Treaty of Friendship was concluded for 5 years, but its validity was extended until 1934 with no change in orientation in Romania's foreign policy.

Throughout the inter-war period, Basarabia represented the apple of discord in Romania's relations with the Soviet Union along with entire issue regarding the Romanian hoard sent to Russia during the First World War and never returned. Romanian-Russian relations at diplomatic mission level were unilaterally ended by the Council of the People's Commissars in 1918 and were restarted only 16 years later.

Without doubt, Romania's foreign policy in the early 1940s was marked by the activity of Nicolae Titulescu, who led the Romanian diplomacy for 4 years (1932-1936) regardless of what leading political parties succeeded one another during that time. He confined a special attention to the Little Entente, the Balkan Pact of 1934 as well as to improving Romanian-Soviet relations.

Titulescu's discharge from the office of Foreign Affairs minister took place on 29 August 1936 and was determined by both external and internal factors. The foreign policy he pursued identified itself rather too much with the League of Nations and the collective security concept. This type of policy was appropriate for as long as the international organisation enjoyed some prestige and Germany was weak, but it became anachronistic in 1936 when France itself ceased being an enthusiastic advocate of this method of organising peace. Titulescu's dismissal from the office was an important moment in the foreign policy of the country. However, it did not mark a reorientation in the Romanian foreign policy, but only a shift of accents determined by the new geo-strategic configuration of the continent. The general orientation towards France and Great Britain remained, but from that moment on, Romanian political circles and King Carol began considering ever more seriously the German option.

Abrevieri bibliografice

- ANRDANIC - Arhivele Naționale ale României. Direcția Arhivele Naționale Istorice Centrale.
- Arh. MAE - Arhivele Ministerului Afacerilor Externe ale României.
- Bărbulescu *et alii* 1998 - Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, București, 1998.
- Britannica 1994 - *The New Enciclopedia Britannica. Micropădia. Macropădia Ready Reference*, vol. I-XXX, Chicago, Auckland, London, etc, 1994.

- Calvocoressi 2003 - Peter Calvocoressi, *Europa de la Bismarck la Gorbaciov*, Iași, 2003.
- Carol II 1995 - Carol II, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*, vol. 1, ediție de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion, București, 1995.
- Constantiniu 2008 - Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2008.
- Dascălu 1991 - Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919-1939)*, București, 1991.
- Deletant 2008 - Dennis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său 1940-1944*, București, 2008.
- DBFP 1970 - *Documents on British Foreign Policy*, editori W.N. Medlicott, Douglas Dakin și M.E. Lambert, seria I A, vol. I, London, 1970.
- Diamandi 1991 - Sterie Diamandi, *Galeria oamenilor politici*, București, 1991.
- Dobrinescu et alii 1999 - Valeriu Florin Dobrinescu, Ion Pătroi, Gheorghe Nicolescu, *Relații politico-diplomatice și militare româno-italiene (1914-1947)*, București, 1999.
- Enciclopedia 2000 - *Enciclopedia de istorie a României*, București, 2000.
- Enciclopedia 2010 - *Enciclopedia universală britanică*, vol. 1-16, București, 2010.
- Freund 1936 - Richard Freund, *Russia-Romania: A Symbolic Bridge*, în *Fortnightly Review*, June 1936.
- Funderburk 1983 - David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România 1938-1940. Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, 1983.
- Hillgruber 1994 - Andreas Hillgruber, *Hitler, regele Carol și mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, 1994.
- Hitchins 1994 - Keith Hitchins, *România 1866-1947*, București, 1994.
- Iordan 1997 - C. Iordan, *Din istoria unei ratificări: Italia și Tratatul privind Unirea Basarabiei cu România*, în *Coloquiul Național de Istorie*, 20-22 iunie 1996, București, 1997.
- Kissinger 2002 - Henry Kissinger, *Diplomația*, București, 2002.
- Le Breton 1996 - Jean-Marie Le Breton, *Europa Centrală și Orientală între 1917 și 1990*, București, 1996.
- Le Breton 2006 - Jean-Marie Le Breton, *Măreția și destinul bătrânei Europe: 1492-2004*, București, 2006.
- Malița 1975 - Mircea Malița, *Diplomația. Școli și instituții*, București, 1975.
- Morgenthau 2007 - Hans J. Morgenthau, *Politica între națiuni. Lupta pentru putere și lupta pentru pace*, Iași, 2007.
- Nanu 1993 - Frederic C. Nanu, *Politica externă a României 1918-1933*, Iași, 1993.
- Organski 1968 - A. F. K. Organski, *World Politics*, New York, 1968.
- Palmowski 2005 - Jan Palmowski, *Dicționar Oxford de istorie universală contemporană. De la 1900 până azi*, vol. I-II, București, 2005.
- Popescu 2001 - Marian C. Popescu, *Relațiile militare româno-polone în perioada interbelică (1918-1939)*, București, 2001.
- Predescu 1999 - Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea. Material românesc. Oameni și înfăptuiri. Ediție anastasică*, București, 1999.
- PRO - Public Record Office.

- Prost 2006 - Henri Prost, *Destinul României (1918-1954)*, București, 2006.
- Romașcanu 2000 - Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, 2000.
- Rothschild 1974 - Joseph Rothschild, *East Central Europe between the Two World Wars*, Seattle, 1974.
- Sandu 1998 - Traian Sandu, *La Roumanie, la France et la sécurité en Europe de 1919 à 1933*, teză de doctorat susținută la Universitatea Paris IV, sub conducerea profesorului Jacques Bariéty, 1998.
- Scurtu *et alii* 1995 - Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918-1944*, București, 1995.
- Sitwell 2011 - Sir Sacheverell Sitwell, *Călătorie în România*, București, 2011.
- Stan 2006 - Ana-Maria Stan, *Relațiile franco-române în timpul regimului de la Vichy 1940-1944*, Cluj-Napoca, 2006.
- Știrban 2001 - Marcel Știrban (coord.), *Istoria contemporană a României*, Cluj-Napoca, 2001.
- Taylor 1999 - A. J. P. Taylor, *Originile celui de-al Doilea Război Mondial*, Iași, 1999.
- Titulescu 1994 - Nicolae Titulescu, *Politica externă a României (1937)*, ediție îngrijită de George G. Potra, Constantin I. Turcu și Ion M. Oprea, București, 1994.
- Vianu *et alii* 1974 - Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, vol. 1-3, București, 1974.
- Waldeck 2006 - R. G. Waldeck, *Athénée Palace*, București, 2006.
- Zaharia, Botoran 1981 - Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919-1939*, București, 1981.

Cuvinte-cheie: Mica Înțelegere, Franța, alianța româno-polonă, relații româno-sovietice, Nicolae Titulescu, Carol al II-lea, Liga Națiunilor.

Keywords: Little Entente, France, Romanian-Polish alliance, Romanian-Soviet relations, Nicolae Titulescu, Carol II, League of Nations.

Referat asupra demisiunii domnului N. Titulescu
Ministrul Afacerilor Străine

Am onoarea a supune Majestății Voastre următoarele observațiuni, referitoare la demisiunea Domnului N. Titulescu, Ministrul Afacerilor Străine. Aceste observațiuni privesc cauzele și consecințele demisiunii anunțate.

Cauzele.

Dacă Domnul N. Titulescu demisionează, aceasta nu se datorește – astfel după cum, poate, va declara Domnia-sa – unui conflict cu Șeful Guvernului, ci unor stări de fapt care trec dincolo de contingențele trecătoare.

Telegrama trimisă D-lui Titulescu drept răspuns telegramei prin care relatează conversațiunea cu Ministrul Yvon Delbos, nu este decât reacțiunea firească a unui șef de guvern față de colaboratorul său, care la o afirmare gravă, neîntemeiată și neadmisibilă răspunde interlocutorului său numai printr-o amenințare de plecare. Această telegramă nu poate fi decât, cel mult, pretextul și nu cauza demisiunii Domnului N. Titulescu.

Cauza – eu o văd aiurea.

Eu o văd în situația greu de suportat pe care și-a creat-o dincolo de hotare Domnul Titulescu personal, prin acte, atitudini și exagerări a căror răspundere nu o poate împărți cu nimeni: conflicte cu oficialitatea și opinia publică italiană, conflicte cu oficialitatea și opinia publică poloneză, conflicte cu o parte din opinia publică franceză, înăsprire de raporturi chiar cu unii din conducătorii politici ai țărilor aliate și prietene – toate aceste fapte au creat Domnului Titulescu o atmosferă de împotrivire, în care acțiunea Domniei-sale nu se mai poate desfășura în voe și care îi oferă uneori momente foarte penibile. Ultimul incident avut cu presa italiană este una din izbucnirile acestei grele situații.

Este sigur că Domnul Titulescu își dă seama de această atmosferă, este sigur că Domnia-sa e conștient că această atmosferă se răsfrânge păgubitor și asupra țării și a intereselor ei și, de aceea, socotește necesară o retragere, fie ea și numai temporară.

La această cauză de ordin extern se adaugă o alta de ordin intern.

Domnul Titulescu trebuie să fie conștient că unele exagerări ale Domniei-sale – în vorbă și în atitudine – în chestiunea raporturilor cu URSS, i-au alienat o bună parte din simpatiile opiniei publice românești, refractară unei politici care ar depăși cadrul unor raporturi numai externe cu vecina noastră de la Răsărit. Domnia-sa neputând reveni nici asupra actelor săvârșite nici asupra consecințelor lor, nu mai poate dobândi ceea ce simte că a pierdut și de aceea trebuie să considere soluțiunea retragerii ca singura care i-ar da posibilitatea refacerii popularității sale.

Acestea sunt cauzele esențiale. Concomitent cu ele trebuie să acționeze și prăbușirea unora din iluziile pe care inimosul nostru colaborator le puse în sisteme și practici de politică internațională la elaborarea cărora a colaborat cu pasiune.

În acest ciclu de fapte se găsesc originea hotărârei luate de Domnul N. Titulescu de a demisiona din fruntea Ministerului Afacerilor Străine.

Consecințe.

Oricât m-ar afecta separațiunea de un om, dotat cu atâtea însușiri de elită, eu iau în considerare această demisiune fără îngrijorare.

Desigur, pentru desbaterile publice internaționale, pentru soluționarea problemelor generale europene și mondiale, absența Domnului Titulescu va fi un gol greu de împlinit.

Pentru interesele românești, însă, retragerea Domniei-sale fără a atrage nicio periclitate, va fi dimpotrivă un prilej de destindere necesară în raporturile cu unele din statele aliate sau prietene, față de care incidentele provocate, voit sau nevoit de Domnia-sa ne-au creat situații de încordare.

Această retragere ne va da și posibilitatea de a proceda la o revizuire a organelor Ministerului Afacerilor Străine și a instrumentelor sale de propagandă care în situația de azi, în multe centre, militează numai în cadrul unei acțiuni personale și constituiesc anomalii primejdioase în acțiunea de apărare a intereselor generale ale statului și ale guvernului.

Interpretarea ce se va da, poate, de o presă rău voitoare și de o opinie publică lipsită de informații și potrivit căreia plecarea Domnului Titulescu înseamnă o nouă orientare în politica externă a țării – va fi repede infirmată de actele și atitudinile viitoare ale guvernului, care vor dovedi că nimic nu s-a schimbat în această politică.

Înlocuirea prin Domnul Victor Antonescu, un tradiționalist autentic al politicii noastre externe, va fi, pe de altă parte, în primele momente de nedumerire, o garanție suplimentară și o chemare la ordine pentru toată opinia publică străină.

Din punct de vedere intern nu întrevăd vreo consecință alarmantă. O parte din opinia publică, alimentată de campaniile probabile ale partidului național-țărănesc, va considera, neîndoios, această demisiune ca o catastrofă. O altă parte a opiniei publice alimentată de campaniile partidelor de dreapta va considera ca o binefacere. Majoritatea oamenilor de bun simț și-o vor explica ca o necesitate a momentului politic.

Desigur, dacă Domnul Titulescu va voi să facă din demisiunea sa o platformă de agitare și o armă pusă în slujba unui partid, ar putea să tulbure câmpul nostru politic intern. Socotesc, însă, că Domnia-sa nu va săvârși această greșală, care i-ar periclita reîntoarcerea la activitatea internațională și i-ar face imposibile raporturile sale cu celelalte partide politice. În rezumat: ca Șef al Guvernului, făcând tot ce pot pentru a împiedica sau întârzia acest act, nu consider însă consumarea lui ca un obstacol în calea apărării intereselor Statului în afară și nici în calea guvernării noastre înăuntru.

Majestatea Voastră va hotărî, însă, cum crede de cuviință, luând în considerare interesele superioare ale țării, eu supunându-mă dinainte hotărârii Sale.

Socotesc, însă, necesar să adaug, că dacă Domnul Titulescu, drept condițiune a rămânerei sale în funcțiune, ar cere guvernului să săvârșească acte de represiune împotriva curentelor naționaliste și anticomuniste din țară, declar de pe acum că guvernul nu va putea să treacă la o asemenea politică.

Aceste curente, evident, pot fi primejdii pentru viața Statului când ele degenerază în stări de violență și de anarhie. Guvernul va fi totdeauna vigilent ca să reprime, în cadrul legilor, excesele acestor curente, oricare și oricâți ar fi autorii lor. Guvernul a făcut-o în trecut și o va face în viitor.

A reprima excesele unei mișcări este o atitudine; a reprima mișcarea însăși, este o alta. Guvernul ce prezidează va fi întotdeauna în cea dintâi și nu poate fi niciodată în cea de-a doua, căci structură, program și ideologie ne împiedică să fim sugrumătorii mișcărilor, care au la baza lor ideea monarhică, ideea națională și ideea de autoritate și care constituiesc, în chip firesc, barajul cel mai puternic împotriva curentelor de dezagregare și împotriva propagandei comuniste.

Acestea sunt observațiunile pe care mi le sugerează anunțarea demisiunii Domnului N. Titulescu, Ministrul Afacerilor Străine, și pe care am găsit util a le aduce la cunoștința Majestății Voastre.

Președintele Consiliului de Miniștri

Gh. Tătărescu.

ANRDANIC, fond Casa Regală. Oficiale, dosar nr. 29/1936, f. 1-5.